

Iktatószám

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Tárgy

725.092.1

Szerző

Palóczy Edgár

Cím

Egy pesti utca multjából.

Forrás:

Pesti hírlap

Máj.

1913 máj/31

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

Helyszám

Uri utca
'1913'

Egy pesti utca multjából.

(„Az Urak utcája.“)

Napsütötte pesti aszfaltmező, ki törődik a multaddal? Csábító szépségeidé az érdeklődés, s hog valamikor te is más voltál, arra nem gondol senki. Olyan vagy mint az örökszép asszony. Multadra a feledés fátyla borul, a jelen gyermeke vagy egészen. Pedig a történelem könyvének lapjait forgatva, sok százados multad érdekes emlékeire bukkan a kutató.

Gondolná-e a Kossuth Lajos-street vidám korzózó serege, hogy már hatszáz év előtt történelmi események színhelye volt kedves tartózkodási helyük, a Ferenciek-tere, hogy anno 1298-ban már ott tartottak országgyűlést Isten szabad ege alatt őseink? Hires gyűlés volt ez az 1298-ki. A szerencsétlen III. Endre, az utolsó árpád-házi királyunk hívta egybe. Ez volt az első magyar országgyűlés, amelyből követeket rekesztettek ki, hogy nélkülük és ellenük hozzanak törvényt. Ugy történt a mai parlamenti eljárás hatszázéves praecedense, hogy az elkeseredett köznemesség be sem engedte a bárókat és főpapokat és a saját szakállára hozott ekként törvényeket. Ott táborozott a hires gyűlés a templom körül, egy része beszorult abba az utcába is, melynek multjáról akarok egyet-mást elmondani ez alkalommal, s mely a régi Pest köztudatában a „Herren Gasse“ néven szerepelt. Később megmagyarosítva „Urak-utcájának“ vagy „Uri-utcnak“ is nevezték, hogy végül „Koronaherceg-utca“ nevéhez jusson. Mert a kedves olvasó előtt bizonyára ismeretes a pesti utca hagyományos névváltoztatása. Schol olyan lehetetlen utcanevék nincsenek,

mint a mi szép városunkban. S mégis, ha utcanévet cserélnek nálunk, nem javítani törekszenek, hanem a legrégibb, legszebb emlékekkel ékeskedő utcák nevét egy tollvonással megsemmisítik.

Pest legrégibb pontos térképe az 1758-iki már az Uri-utca néven ismeri utcánkat. Bizonyára volt más neve is. Más az Árpádok, más az Anjouk, más a török hódoltság idejében, de ránk csak ez a neve maradt. Pest városának visszafoglalása után csakhamar felküzdötte magát az első pesti utca színvonalára. A legelőkelőbb családok építettek benne díszes „palotákat“, bejárájánál pedig a szervita atyák telepedtek le. Telkük akkortájt mélyen bele-

nyult a mai főpostaépület telkébe. Ennek a helyén volt a temetőjük. Közel hozzá szereztek először házat az Orczyak Pesten. A Párisi-utca sarkán ma is ott áll az Orczy bárók régi palotája, melyben a földszinti helyiségek egy részét egy emberöltő óta a Mössmer-cég bérlí. Egyetlen e nembeli emléke az utcának az Orczy-palota. Koronaherceg-utcai frontjának egyharmad telekrészletét még 1717-ben vette a várostól Orczy István, a jászkunok főkapitánya és neje Petrovácz Susanna. A telek másik harmada még 1692-ben Sarlai nevű gombkötő kezén volt, 10 mondd tíz forintért. „Wie es dazumahl in alten gemäyern umbfangen zu befindten war.“ 1722-ben ez a telek 500 forint árán szintén Orczy István kezére került. A mai palota telkének tehát ekkor már csak egy harmada hiányzott. 1745-ben ezt is megszerezte „Orczy Stephanus Romani Imperii Baro et Regiae Maestatis Consiliarius.“ Ez a harmadik telekrészlet az Uri- és Vámu-utca (ma Párisi-utca) szögletén álló 47. számú ház volt, melyet az Eschenbruckl örökösöktől 1745-ben 2150 rhenusi forintot vett meg az említett Orczy

István báró. Alig egy félszázad alatt tehát 10 frtról 2150 forintra szökött fel egy uriutcai telek értéke! Igy született a koronahercegutcai Orczyház három egymás mellett fekvő házból a XVIII. század derekán. Sok ragyogó ünnepély színhelye volt később e palota. Ide hoztak maguknak feleségeket az Orczy bárók: a Berényi grófnőket, Pejatsevits-comtesseket és a szomszéd házból Laffertbaronesseket. Még Mária Terézia is megfordult itten, nem is szólva Orczy Lőrinc báróról, a neves költőről.

I. József báró, a költő fia, itt határozta el az Orczy-kert létesítését, mely a Városliget megszületése előtt egyetlen kiránduló- és üdülőhelye volt a régi jó pestieknek; innen ment ki a parancs az 1790-es években ugyancsak Orczy József báró részéről a károlykörtüti „Orczy-háznak“, az első pesti bérkaszárnjának felépítésére. Ő látnoki szemmel előre megálmodta, hogy egykoron az Ország-ut mellett — akkor még ez volt a Károly-körtü neve — virágzó városrész fog emelkedni a majorságok és legelők helyén. A Ludoviceum kertjében áll ma Orczy József báró szerény emléke. Bizony nem érdemelte meg, hogy nevét a pestiek oly hamar elfeledték.

De folytassuk utunkat az Urak utcájában. Ideig-óráig még az Orczy-házon kívül is van még benne nyoma a régi világnak. A Haris-bazár helyén keletkezett utca torkolatával szemben ütötköpött egyemeletes épület áll. (Szomszédja a hires Pilyax-ház.) Típusos, régi pesti ház ez, melynek emeletére rozoga, korhadt falépcső vezet még, tetőzetén pedig még padlásszobák is akadnak. Amikor jó egy éve szomszédjával együtt ezt házat is

halál a szánták, s kivonultak belőle a lakók, ekerültek falairól a cégtablák, az egyik alatt a falra erősített, aranyozott keretű, festett cégér került elő. Három exotikus díszben pompázó szerecsennek alakja nevetett róla felénk, mint akik örülnek neki, hogy végre ismét napvilágra kerültek. Érdekelt a kép, annál is inkább, mivel láttam, hogy nem törődik vele senki. Kutatásaim révén csakhamar megállapítottam, hogy a régi Pestnek ezen érdekes emléke „A három szeretsenhez“ címzett kávéház cégére volt, melyet még a XVIII. század utolsó éveiben festetett meg a gazdája. Ha a székesfővárosi muzeum akkor nyomban megszerezte volna ezt a képet, érdekes emlékekkel gyarapodott volna gyűjteménye, a legrégebb pesti kávéház cégérével, de amint helyesen méltóztatik sejteni, a muzeum nem tett semmit. Annál többet tett az azóta lehullott hó és eső, mely bizonytönkretette a képet, lemosta róla a festéket . . .

A szomszéd házat, melynek földszintjén a „Szabadság-csarnokban“ szavalta először Petőfi a „Talpra magyart“, Libasynszky építtette a múlt század harmincas éveiben. Tervezője a híres Polák Mihály, a Nemzeti Muzeum alkotója volt, ki itt a kávéház helyiségeivel akart remekelni. Ebben a házban gyulladt ki először gázlámpa, 1835-ben.

Az utca másik torkolatánál nemrég még két érdekes ház nézett egymással farkasszemet. A Brudern báró építtette „Párisi udvar“ és a ma is meglevő „Trattner-ház.“ Az üvegutcás Párisi udvar, melynek helyére azóta a Belvárosi Takarékv-

pénztár épülete került, az a modern háza volt a régi Pestnek s 1820-ban készült el. Még külföldiek is megbámulták építkezésének zsenialitását, mely alatt a 42 bolthelyiséget befogadó üvegutcáját értették. A *Trattner-ház* tiz évvel később született. Benne állította fel a híres Trattner Mátyás az első gyorsajót Pesten, ide költözött híres könyvnyomdája az *Orczy-házból*. Különben is szoros összeköttetésbe jutott e ház a magyar irodalommal. Vörösmarty, Helmeczy, Toldy Ferenc laktak benne, 1831-ben pedig itt jutott először hajlékhoz a Magyar Tudományos Akadémia. Az első emeleten volt két szerény szobácskája. Odajárt üléseire a legnagyobb magyar. Az akadémikusok száma igen csekély volt még akkor, Pesten alig akadt egy tucat. A magyar irodalom aranykorának nagyjai mind megfordultak a házban, hol annyi nagy eszme született egykor.

Van egy a XVIII. század elején készült rézmetszet, mely az akkori Uri-utcát ábrázolja. Bejárójánál a szerviták földszintes épületét s templomát látjuk, hatalmas udvarral, temetővel s gyümölcsössel. A kép madár-perspektívából ábrázolja az utcát. Csupa kicsiny földszintes házikót látunk rajta egymás mellett. Nagy udvarokkal, melyek közepében ott áll az elengedhetetlen gémes kut. Lámpának még hire-hamva sincs az utcán. De valami kövezetformát sem látunk rajta.

Ilyen a pesti utca, ha mesél.

Palóczy Edgár.